

Едуард Білоус

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ПОПОВНЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ОБЛАСТЕЙ У 1944-1945 РР.

Досліджуються основні джерела рекрутизації керівних партійних кадрів західних областей України у 1944—1945 роках. Аналізуються чинники, що визначали особливості кадрової політики більшовицької партії в регіоні.

Ключові слова: західноукраїнські області, партноменклатура, радянські кадри, кадрова політика, радянська влада.

Актуальність досліджуваної тематики ґрунтується на тому, що проблема ефективної організації управлінської структури держави є однією з найважливіших для будь-якої влади незалежно від політичного режиму. Цілком очевидно, що сучасна система української влади перебуває у стадії перманентного пошуку найбільш оптимальної моделі своєї конструкції. У цій ситуації знання історичного досвіду, який набули українці в процесі розбудови системи управління в західних областях УРСР в повоєнний період, допоможуть уникнути тих помилок та прорахунків, котрі залишили негативний слід на матриці історичної пам'яті в Західній Україні.

Напередодні визволення західних областей України від німецьких окупантів, перед керівництвом держави гостро постало питання про відновлення в регіоні радянської влади. Адже західноукраїнський регіон у політико-адміністративній структурі УРСР виділявся своєю особливістю. Передусім, у новоприєднаних та тільки створених напередодні війни областях (1939 р.) радянська політична система хоча й була сконструйована, але трималася не на міцній основі, стійкість яких не витримала випробування часом.

Населення краю, особливо його східногалицька частина, у якій порівняно з Рейхскомісаріатом "Україна", окупаційний тиск був слабшим, у масі своїй вкрай негативно ставилося до радянської влади і мало сподівання, що українцям вдасться відвоювати свою державну незалежність. Практичним виявом пануючих у регіоні антирадянських настроїв стало масштабне розгортання збройного національно-визвольного руху. В умовах надзвичайно складної військово-політичної ситуації більшовицько-радянській владі практично прийшлося "відвоювати" свої позиції впродовж досить тривалого часу. Ускладнювало вирішення цієї задачі й те, що за роки німецької окупації із середовища західноукраїнського політичного соціуму було практично "вимито" і без того досить незначну кількість її симпатиків.

Об'єкт дослідження - суспільно-політичне життя західних областей у 1944-1945 рр. Предмет дослідження - особливості джерел поповнення управлінських кадрів західноукраїнських областей досліджуваного періоду.

Мета статті - визначити джерела поповнення керівних партійних та радянських кадрів у західні області України у 1944-1945 роках, проаналізувати чинники, що визначали особливості кадрової політики більшовицької партії в регіоні.

Завдання статті: проаналізувати чинники, які сприяли поповненню управлінських кадрів, охарактеризувати кількісні та якісні показники кадрового потенціалу.

Проблема формування управлінських кадрів у цьому регіоні досі не стала предметом окремого наукового дослідження. Окремих її аспектів торкаються у своїх дослідженнях такі українські вчені, як Г. Стародубець [1, с. 169-176], Т. Першина [2, с. 239-312], О. Гарань [3, с. 55-65], А. Жив'юк [4, с. 35-42] та інші. Здебільшого ця проблема розглядається в загальноукраїнському контексті. Тим не менше масштабність суспільно-політичних процесів, що мали місце у післявоєнній Західній Україні, потребує більш детального аналізу її окремих складових, як от: діяльність партійно-радянської номенклатури.

Ще напередодні визволення західних областей України, 13 жовтня 1943 р., ЦК КП(б)У зобов'язав обкоми партії східних областей та наркомати УРСР відрядити у розпорядження відділів кадрів ЦК КП(б)У всіх працівників, які раніше працювали в західному регіоні. Так було сформовано склад обласних комітетів партії та їх перших секретарів: Волинського - І. Профатілов, Дрогобицького - С. Олексенко, Львівського - І. Грушецький, Ровенського - В. Бегма, Станіславського - М. Слонь, Тернопільського - І. Компанець. Їх завдання полягало в тому, щоб якомога оперативніше розгорнути діяльність в напрямку відновлення роботи державних та господарських структур регіону.

Свою організаційну роботу вони розпочали з формування партійних осередків - основи для розбудови управлінської структури в регіоні. Зазвичай, напередодні визволення області відповідним партійним комітетом приймалося спеціальне рішення про (формування "групи відповідальних працівників", завданням якої полягало у створенні первинних організацій у звільнених районах. Для прикладу, в Станіславській області такі організації першими були

створені вже до 1 червня у районних комітетах КП(б)У та районних відділах НКДБ або НКВС [5, арк. 47]. Недостатня кількість комуністів виступала стримуючим чинником процесу комплектування у звільнених районах апаратів партійних та радянських органів влади. Це "примувало обкоми КП(б)У при розстановці керівних кадрів направляти в райони лише секретаря райкому, голову райвиконкому та 1-2 заввідділами, або інструкторів" [6, арк. 10].

Слід зазначити, що нова політична реальність 1944 р. була абсолютно відмінною від довоєнних років. Якщо тоді населення Червону армію зустрічало як визволителів, то тепер, у більшості своїй, зі стриманою неприхильністю. Партійним функціонерам, котрі прибули у регіон фактично на танках, працювати було надзвичайно важко і вони змушені були практично "на марші" пристосовуватися до нових умов роботи. Показово й те, що у своїй діяльності основну опору вони шукали не у місцевому середовищі, а ззовні, більше покладаючись на залучення зі східних регіонів УРСР та СРСР партійно-радянських та господарських кадрів.

2 лютого 1944 р. оргбюро ЦК КП(б)У ухвалило постанову про "Відбір керівних партійних і радянських працівників для роботи в західних областях УРСР". ЦК зобов'язував Харківський, Ворошиловградський, Полтавський, Сумський, Дніпропетровський, Сталінський, Запорізький обкоми КП(б)У підібрати 450 осіб з відповідними якостями, з них 140 - для роботи на посадах перших секретарів райкомів партії та 150 - на посадах голів райвиконкомів. До 15 лютого поточного року пропонувалося відрядити 300 працівників, що володіли українською мовою, і в їх числі усіх, хто упродовж 1939-1941 рр. працював у Волинській та Ровенській областях [7, арк. 10-20].

Чергову мобілізаційну акцію партійно-радянських працівників для роботи в західних областях України оголошено 28 березня 1944 р. Згідно з розпорядженням, ЦК КП(б)У вимагав "до 20 квітня виділити 2510 осіб. Кандидатів на керівні посади затверджувало оргбюро Центрального комітету партії. Тільки 25 квітня 1944 р. на засіданні цього органу затверджено кандидатури 102 функціонерів для роботи у Львівській, Станіславській, Тернопільській та Чернівецькій областях" [8, арк. 69, 113-119]. У серпні було прийнято ще дві постанови з цього приводу: 5 серпня - про скерування на роботу в західні області 430 слухачів обласних партійних курсів та 120 слухачів пропагандистських курсів при ЦК КП(б)У і 29 серпня - "Про підбір партійних, радянських і господарських працівників для західних областей УРСР". Остання постанова зобов'язувала 12 правобережних обкомів КП(б)У до вересня 1944 р. підібрати і відрядити в розпорядження обкомів західних областей України 500 партійних і радянських працівників.

Завдяки оперативній мобілізації ЦК КП(б)У керівного кадрового ресурсу, відновлення роботи партійно-радянських органів влади в західних областях України відбувалося паралельно з просуванням Червоної армії. Так, секретар Тернопільського обкому КП(б)У з кадрів 25 квітня 1944 р. рапортував у Київ, що на той час "укомплектовано першими секретарями 26 райкомів, другими - 28 райкомів і секретарів по кадрах підібрано у 17 районних комітетах КП(б)У. Головами райвиконкомів укомплектовано 28 районів" [9, арк. 57].

До липня 1944 р. у Станіславську область "для комплектування партійних, радянських і комсомольських організацій, відновлення промисловості, транспорту і сільського господарства ЦК КП(б)У, ЦК ЛКСМУ і Наркоматами УРСР було направлено 667 чол." [10, арк. 1-2]. Аналогічно відбувалося комплектування керівними кадрами інших областей. Наприклад, на середину квітня 1944 р. "в розпорядження Львівського обкому КП(б)У прибуло 729 чол.", котрих розподілили в структуру апаратів: обкому, обласної ради депутатів трудящих, силових структур і навіть виконкомів сільських рад. Однак, секретар обкому з кадрів Бурлака підкреслював, що "при комплектуванні партапарату відділ кадрів обкому найбільш здатних працівників із тих, що до евакуації працювали у Львівській області, висунув на більш відповідальну роботу. Разом на партійну роботу висунуто 91 чол. (рівень міському та райкомів), на радянську - 27" [10, арк. 1, 7].

Варто зауважити, що стилістика документів того періоду опосередковано передає сприйняття регіональною владою тогочасних подій в краї та свого місця у ній. Складається враження, що остання в особі відповідальних керівників цілком природньою вважала ситуацію, коли номенклатура посад заповнювалася не місцевими, а приїжджими кадрами. Автори доповідних записок на ім'я вищого республіканського керівництва звітують про кількість прибулих на роботу так, ніби регіон їхнього перебування щонайменше обезлюднів у результаті катаклізму: "Станом на 10 березня 1944 р. послано (виділення наше - автор) для роботи відповідальних партійних, радянських і господарських працівників 29 чоловік" [11, арк. 1-2], або: "обком просить ЦК КП(б)У дати вказівку Наркомзему УРСР надіслати (виділення наше - автор) в Станіславську область старших агрономів МТС..." [12, арк. 6].

Аналіз низки документальних джерел цього виду інформаційної групи дає підстави для висновку, що проблема кадрового заповнення вищих регіональних партійно-радянських номенклатурних посад у 1944 р. не тільки вирішувалася виключно за рахунок відряджуваних з інших областей України, але й, що показово, альтернативи такому стану речей місцеве керівництво не бажало бачити.

Згідно зі статистичними даними поданими з часу визволення краю і на 1 січня 1946 р. до регіону прибуло близько 80 тис. партійних, радянських, господарських та інших кадрів. Тільки за

1945 р. сюди скерували понад 35 тис. осіб, у тому числі партпрацівників - 1337 осіб, комсомольських - 1210, радянських - 154, працівників НКВС-НКДБ - 3724 [13, с. 355]. Загальну картину результатів вирішення кадрової проблеми шляхом відрядження в Західну Україну спеціалістів з інших областей станом на 1944 рік, у регіональному контексті відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Чисельність партійно-радянських працівників у 1944р., відряджених в західні області Укоаіни

Область	Разом партійних працівників	Зокрема		Радянські працівники
		Секретарів РК КП(б)У	Зав. орг. – інструкторськими відділами	
1. Волинська	71	47	2	32
2. Дрогобицька	31	12	3	4
3. Львівська	89	35	7	13
4. Ровенська	86	64	-	25
5. Тернопільська	120	51	13	22
6. Станіславська	129	34	14	15
Разом	526	243	39	111

[14, арк. 2].

Аналіз поданих у таблиці даних дає підстави зробити висновок про те, що після звільнення найбільш затребуваною в західних областях України була партійна номенклатура. Саме тому партійних працівників сюди прибуло майже уп'ятеро більше, ніж радянських. Причина цього явища, на нашу думку, криється в суті радянської політичної системи, основою якої виступала комуністична партія. Ця чітко ієрархована структура контролювала усі державні сфери життя. "Партійний апарат був політичним центром номенклатури, визначаючи набір соціальних, політичних і моральних вимог до неї. ...Головним засобом номенклатурного контролю була кадрова політика, яка опиралася на владний ресурс" [15, с. 43]. Власне на регіональну партійну номенклатуру покладалися обов'язки налагодження функціонування системи влади, в тому числі шляхом підбору і розстановки керівних кадрів та організації відбудовчих процесів.

Упродовж усього відбудовчого періоду завдання розбудови партійної мережі в регіоні стояло надзвичайно гостро. Згідно з офіційними даними, на середину 1945 р. тут нараховувалося 700 вакантних посад у партапараті [16, арк. 121]. Їх заповнення викликало неабиякі труднощі, адже якщо господарську, чи навіть радянську структуру можна було формувати з безпартійних осіб, то партійну - виключно із членів ВКП(б), яких у регіоні зі зрозумілих причини було дуже мало.

Ядро західноукраїнської партійно-радянської номенклатури складали кадри з партрезерву КП(б)У, то джерела поповнення працівників районної, міської управлінської ланки, а також окремих підрозділів обкомів партії та облвиконкомів були різноманітнішими. Т. Першина звертає увагу на те, що у післявоєнний період вагому частку в управлінських органах західних областей склали учасники партизанського руху і більшовицького підпілля [2, с. 301]. Так, Політбюро ЦК КП(б)У своєю постановою "Про скорочення штатів Українського штабу партизанського руху" від 20 жовтня 1944 р. партійних і радянських працівників з особового складу Українського штабу партизанського руху (УШПР) і його підрозділів, що підлягають скороченню, зобов'язав скерувати у відділ кадрів ЦК КП(б)У [17, с. 89].

Значна кількість колишніх партизанів та підпільників очолювала міськкоми та райкоми Рівненщини. Певний відсоток таких працівників був присутнім в номенклатурному списку партійно-радянських управлінців Волинської області. Хоча східногалицькі області (Львівська, Тернопільська, Станіславська, Дрогобицька) такого кадрового резерву практично не мали, проте ця категорія службовців представлена й там. До 1 липня 1944 р. у Станіславську область скерували 18 колишніх учасників партизанських загонів та підпільних груп [18, арк. 2], а до кінця року їх кількість збільшилася до 221 [19, арк. 3]. Показово, що більшість з них (12 з 18) поповнила лави партійних та радянських працівників.

Джерелом поповнення посадовців партійно-радянської номенклатури західних областей можна вважати також демобілізованих бійців Червоної армії. Ще до завершення війни ЦК КП(б)У активно використовував цей резерв для посилення західноукраїнських партійних, радянських, господарських, а особливо - силових структур. Для прикладу, в перші місяці визволення Станіславщини сюди прибули 84 демобілізовані червоноармійці, а до кінця року їх кількість збільшилася більше ніж у 4,5 рази, сягнувши цифри 386 [19, арк. 3]. У 1945 р. тільки на партійну роботу в Станіславській області призначено 31 колишнього червоноармійця. Окрім того, вони широко залучалися для роботи в інших сферах діяльності, зокрема господарській та силових органах влади - НКВС та НКДБ [20, арк. 12-13].

Із загальної кількості партійно-радянської номенклатури західних областей УРСР упродовж означуваного нами періоду найбільшим був відсоток відряджених зі східних регіонів УРСР та СРСР.

Цього факту не приховувало й тогочасне регіональне керівництво, заявляючи в офіційних документах, що усі організації комплектуються виключно за рахунок скерованих ЦК КП(б)У і наркоматами [10, арк.3]. Причина цього, на думку функціонера, крилася у неможливості підібрати відповідні кандидатури на місця. Для прикладу проаналізуємо зміст табл. 2.

Таблиця 2

Загальна кількість та джерела поповнення номенклатурних працівників Станіславської області

Категорія працівників	Всього прибуло	обв'язаних	з Червоної армії	з парт загонів підпільних груп	з окупованої території
Парт працівників	16 2	122	32	8	
Працівників радянських органів	80	68	14	4	
Працівників сільськогосподарських і заготівельних органів	27	24		3	
Працівників органів НКВС, НКДБ і прокуратури	10 7	95	12		
Працівників промисловості, транспорту і зв'язку	53	32	17		4
Працівників органів науки, охорони здоров'я, культури і мистецтва	11	6	3		2
Інші робітники	14 0	163	5	3	9
Всього	62 7	510	84	18	15

[18, арк. 2]

Судячи з документу, найбільш активним джерелом поповнення номенклатурних кадрів області були східні регіони держави, в основному УРСР. Лише до Станіславської області у перші місяці після визволення прибуло 510 спеціалістів, що склало більше 81 % від загальної кількості призначених на управлінські посади. Необхідно підкреслити, що лівова частка від загальної кількості відряджених на роботу в Прикарпаття (26 %), передавалася у розпорядження партійних органів і вони склали основу владної конструкції регіону. Іншою найбільш затребуваною категорією спеціалістів були працівники силових структур - органів НКВС, НКДБ і прокуратури. Їхня частка у загальній кількості прибулих в західній області УРСР склала 17 %. Упродовж 1945 р. західний регіон отримав 2701 номенклатурного службовця. У відсотковому відношенні це виглядало таким чином: 49,5 % - партійні працівники; 44,8 % - комсомольські функціонери; 5 % - радянські працівники [21, арк. 79].

У номенклатурному переліку партійних службовців дуже мізерною була частка вихідців з місцевого населення. Зазвичай, вони займали посади у господарському або ж радянському сегменті влади. Для прикладу, в червні 1944 р. зі 122 осіб кадрового резерву партноменклатури Волинської області, 108 - прибуло зі Східної України, з них 14 - червоноармійці [22, арк. 140]. Жодного вихідця з числа місцевого населення не було. І тільки з другої половини 1945 р., після появи рішення ЦК КП(б)У від 10 липня поточного року "Про підбір та висування кадрів з місцевого населення", місцеві активісти почали активніше залучатися до роботи в партійних органах влади.

Зокрема, у Львівській області станом на 1 жовтня 1945 р. висуванців з місцевого активу на керівній роботі працювало 4255 осіб, 95 (2 %) [23, арк.1]. Однак вони працювали здебільшого у середній, або ж нижчій ланці партійного органу. Місцевих висуванців у 1944-1945 рр. практично не було серед секретарів, керівників відділів обкомів чи райкомів КП(б)У. Якщо їм і доручали керувати якоюсь сферою роботи, то тільки у тих структурах влади, котрі перебували під політико-ідеологічним контролем більшовицької партії. Жодним чином такі функції контролю не могли здійснювати ті, котрі з точки зору представників місцевої більшовицької влади, були

потенційними зрадниками та злочинцями.

Таким чином, основними джерелами кадрового поповнення керівних органів більшовицької влади в західноукраїнському регіоні у перші повоєнні роки (1944-1945 рр.) виступали вихідці зі східних регіонів УРСР та СРСР, котрі приїжджали сюди у якості відряджуваних, згідно з розпорядженням ЦК КП(б)У. Іншою категорією службовців були демобілізовані червоноармійці, кількість яких зросла після завершення Другої світової війни. Ще одну групу кадрових резервів складали колишні партизани та учасники радянського підпільного руху. Найменш представленою категорією працівників із загальної кількості партійних службовців цього періоду були місцеві активісти.

Список використаних джерел

1. Стародубець Г. Специфіка підбору та підготовки партійних кадрів у західних областях України в 1944-1945 рр. / Г. Стародубець // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. - К.: ВІР УАН, 2011. - Випуск 44. - С169-176. 2. Першина Т. Формування управлінських кадрів в Західній Україні в 1944-1948 рр.: регіональні особливості / Т. Першина // Сторінки воєнної історії України. Збірник наук, статей / НАН України. Ін-т історії України. - К., 2009. - Випуск 12. - С. 299-312. 3. Гарань О.В. Проблеми формування національних кадрів у західних областях УРСР у другій половині 40-х - 50-х роках / О. В. Гарань // Український історичний журнал. - Київ: "Наукова думка", 1989. - № 10. - С. 55-65. 4. Жив'юк А. А. Запровадження більшовицького режиму на Рівненщині: компартійна номенклатура проти населення області (1944 - початок 1950-х рр.) / А.А.Жив'юк // Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки. Вип.2. - Луцьк, 2009. - С. 35-42. 5. Державний архів Івано-Франківської області (далі - ДАІФО), ф. П-1, оп. 1, спр. 196, арк. 47. 6. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі - ЦДАГОУ), ф. 1, оп. 45, спр. 963, арк. 10. 7. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 196, арк. 10-20. 8. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 190, арк. 69, 113-119. 9. Державний архів Тернопільської області (далі - ДАТО), ф. П-1, оп. 1, спр. 101, арк. 57. 10. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 45, спр. 962, арк. 1-3,7. 11. ДАТО, ф. П-1, оп. 1, спр. 101, арк. 1-2. 12. ДАІФО, ф. П-1, оп. 1, спр. 300, арк. 6. 13. Лисенко О., Першина Т. Формування управлінських кадрів у західному регіоні / О. Лисенко, Т. Першина // Історія державної служби в Україні: у 5 т. / відп. ред. Т. В. Мотренко, В. А. Смолій; редкол.: С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін.; Голов. упр. держ. служби України; Ін-т історії НАН України. - К.: Ніка-Центр, 2009. - Т. 2. - С. 353-361. 14. ЦДАГОУ, ф. 1, Оп. 46, спр. 301, арк. 4. 15. Мохов В. Номенклатурная организация власти: функциональные пределы / В. П. Мохов // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. - Запоріжжя: Просвіта, 2008. - Вип. ХХІІІ: Політична еліта в історії України. - С. 38-50. 16. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 45, спр. 570, арк. 121. 17. Літопис УПА. Нова серія. - Київ-Торонто, 2001. - Т. 3: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК КПУ 1943-1959.-2001.-647 с. 18. ДАІФО, ф. П-1, оп. 1, спр. 172, арк. 2. 19. ДАІФО, ф. 1, Оп. 1, спр. 175, арк. 3. 20. ДАІФО, ф. П-1, оп. 1, спр. 307, арк. 12-13. 21. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 45, спр. 572, арк. 79. 22. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 45, спр. 216, арк. 140. 23. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 45, спр. 340, арк. 1.

Едуард Билоус

ОСНОВНЫЕ ИСТОЧНИКИ ПОПОЛНЕНИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ КАДРОВ ЗАПАДНОУКРАИНСКИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАИНЫ В 1944-1945 ГГ.

Исследуются основные источники рекрутизации руководящих партийных кадров западноукраинских областей Украины в 1944-1945 гг. Анализируются факторы, определявшие особенности кадровой политики большевистской партии в регионе.

Ключевые слова: западноукраинские области, парноменклатура, советские кадры, кадровая политика, советская власть.

Eduard Bilous

THE MAIN SOURCES OF RECRUITMENT OF MANAGEMENT PERSONNEL IN THE WESTERN REGION OF UKAINE 1944-1945.

The main sources of recruiting of leading party personnel in the Western region of Ukraine 1944-1945 are investigated. The factors which determined the peculiarities of personnel policy of the Bolshevic party in the region.

Key words: western Ukraine region, party personnel, soviet personnel, personnel policy, soviet power.